

FRANCESC PAYAROLS
(1896-1998)

La figura de Francesc Payarols i Casas (Girona, 23-IX-1896; Barcelona, 10-II-1998) crida l'atenció en primer lloc per una notable longevitat, però, més enllà d'aquest aspecte superficial, constitueix un bon exponent d'unes generacions que nasqueren i visqueren sota circumstàncies adverses i, malgrat tot, varen portar a terme una tasca valiosa, empeses per l'afany de saber i l'esperit independent.

Fill de família obrera que va haver d'esforçar-se per enviar-lo a escola, va superar tots els obstacles amb el seu desig d'aprendre, així com la mala salut que el va acompanyar fins a la maduresa. Només va poder cursar la carrera de magisteri, parcialment com a alumne lliure, tot exercint com a mestre auxiliar dels setze als divuit anys. D'aleshores ençà va treballar de comptable mentre dedicava les estones de lleure a aprendre idiomes de forma bàsicament autodidacta: francès, alemany, anglès i finalment rus.

El fet de saber rus li va obrir les portes de la traducció gràcies a una oferta de l'editorial Proa, per a la qual va portar a terme les primeres traduccions directes del rus al català, publicades entre 1929 i 1935: obres de Tolstoi, Dostoievski, Txékhov i Turguénev, entre d'altres. L'etapa de col·laboració amb Proa va ser probablement la més gratificant, enmig de l'ambient esperançat de la nova situació política. El contacte amb Puig i Ferrer, Andreu Nin, Miquel Llor i altres intel·lectuals l'estimulava. Per això, quan Puig i Ferrer va cessar la seva activitat a Proa, Payarols i dos amics, Marcellí Antich i Josep Cruells, van fundar l'editorial Atena, de breu trajectòria: cinc volums publicats el 1935. El cinquè, un gran èxit de vendes proposat per Andreu Nin (*La revolució proletària d'Astúries*, del periodista Narcís Molins i Fàbregues) va provocar el tancament per intervenció governativa.

Aquest va ser l'únic període durant el qual Payarols va traduir del rus al català, les dues llengües que preferia. De 1935 endavant va traduir sempre més al castellà, primer per a l'editorial Apolo i després per a l'editorial Labor, durant més de trenta anys, i tardanament per a Montaner i Simón, fins als setanta-quatre. A partir de la primavera de 1940 va exercir la docència a l'institut de batxillerat de la Seu d'Urgell, un mitjà de subsistència aconseguit quan, en acabar la Guerra Civil, es va trobar sense feina de comptable ni de traductor i políticament mal vist per haver fet classes de català al que havia estat cònsol general de la Unió Soviètica, Vladimir Antonov Ovsejenko. Els seus records de la Seu d'Urgell durant la postguerra constitueixen una bona mostra de la sordidesa i la manca de mitjans en què aleshores es movia no només l'ensenyament públic, sinó la societat en general. Així, durant diversos anys, Payarols, nomenat professor d'alemany, va haver d'impartir tota la docència d'anglès, llengua espanyola, literatura, geografia, història i ciències naturals dels set cursos. Posteriorment, en fer oposicions als seixanta anys va traslladar-se a l'institut de Lleida, on es va jubilar deu anys més tard.

A partir de 1941 i per oferiment de Joan Vinyoli, nou director literari de Labor, Payarols va tornar a traduir per a aquesta editorial d'on havia estat acomiadat el 1939 per la seva amistat amb Manuel i Luis Sánchez Sarto, directius que l'havien gestionada mentre va estar en mans del comitè d'empresa. Durant aquest llarg període d'activitat traductora la seva producció va ser enorme i va abastar l'alemany, l'anglès i el francès,

així com les temàtiques més diverses: literatura, història, història de l'art, filosofia, geografia, ciències naturals, economia... Encara ara es reediten moltes de les seves traduccions, tant algunes de l'etapa de Proa com de les posteriors; esmentarem obres de Thomas Mann, de Stefan Zweig, els contes dels germans Grimm, els contes d'Andersen, el recull de mitologia grega de Gustav Schwab, obres de referència d'història de l'art com les de H. W. Janson o de mitologia com el diccionari de Pierre Grimal, per posar només alguns exemples.

Payarols va deixar de traduir per voluntat pròpia als setanta-quatre anys, convençut que ja no li quedava gaire temps de vida. Però no va ser així, i es va mantenir lúcid i actiu fins passats els cent anys, esforçant-se sempre per estar assabentat de totes les notícies, per practicar les llengües que coneixia, per mantenir la relació amb els amics dels anys d'institut... La seva llarga vida va quedar marcada per la laboriositat, la modèstia, l'afany de saber i el desig de mantenir la independència intel·lectual.

PILAR ESTELRICH I ARCE
Universitat Pompeu Fabra (Barcelona)